

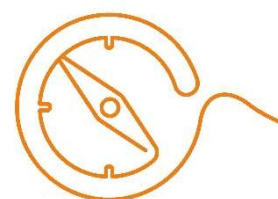

centrum voor
consultatie en
expertise

samen zoeken
nieuw perspectief
cce.nl

Onderzoekskompas

augustus 2023

Welke relationele en organisatorische patronen zien wij in complexe zorgsituaties waar het gaat om handelingsverlegenheid bij probleemgedrag?

En wat zijn van daaruit de werkzame, beschermende én de belemmerende factoren die van invloed zijn op het vlottrekken of voorkomen van vastgelopen situaties? Deze centrale vraag vormt de kern van het onderzoek van CCE.

Wij werken aan deze vraag vanuit de volgende vijf thema's:

1. Interdisciplinair werken

Onderzoeksopdracht CCE: Middels praktijkvoorbeelden vanuit de consultaties inzicht geven in hoe interdisciplinair werken bijdraagt aan het in beweging krijgen van vastlopende situaties.

2. Veilige grond

Onderzoeksopdracht CCE: Patronen in beeld brengen van wat er in een vroeg stadium toe leidt dat cliënten onvrijwillig worden over-/doorgeplaatst, zodat er uiteindelijk in de praktijk vaker sprake is van veilige grond voor cliënten.

3. Complexe zorg in thuissituaties

Onderzoeksopdracht CCE: Kennis ontwikkelen over de manier waarop complexe zorg in thuissituaties vorm krijgt en wat hierbij helpende en belemmerende factoren zijn, om daarmee zorgverleners ¹ meer handelingsperspectief te bieden in een veranderende zorgsetting.

4. Het cliënten- en naastenperspectief

Onderzoeksopdracht CCE: Bijdragen aan handelingsperspectieven van zorgverleners om constructieve samenwerkingen te realiseren waarin het cliënten- en naastenperspectief wordt meegenomen.

5. Ethische complexe thema's en morele stress

Onderzoeksopdracht CCE: Meer inzicht in de ethische complexiteit van vastlopende situaties vergaren met aandacht voor de morele stress die deze situaties bij professionals veroorzaken, zodat zij meer grip op hun handelingsmogelijkheden krijgen.

¹ Waar we het hebben over zorgverleners bedoelen we zowel zorgprofessionals als naasten die zorg verlenen.

Centrum voor Consultatie en Expertise (CCE) is partner van zorgprofessionals voor expertise over ernstig probleemgedrag bij mensen die langdurig en/of intensieve professionele zorg en ondersteuning nodig hebben. Daar waar professionals dreigen vast te lopen en de kwaliteit van bestaan van de cliënt ernstig onder druk staat, zoeken professionals en CCE gezamenlijk naar nieuw perspectief. De praktijken waarin CCE werkt bevinden zich in de sectoren Jeugd, GGZ, GZ en VVT of overstijgend.

CCE en onderzoek

Dit is ons onderzoekskompas, de leidraad voor de komende jaren waar het gaat om onderzoek van CCE. Hieronder geven we toelichting op de keuzes die we daarin maken. Middels onderzoek willen wij signaleren wat we in de CCE praktijken zien, stilstaan bij de vragen naar beschermende of werkzame factoren, handelingsperspectieven en belemmeringen, en expliciet maken wat er gebeurt. Onderzoek helpt om taal te geven aan wat werkt. We kunnen patronen herkennen en benoemen en bijdragen aan het ontwikkelen van alternatieve narratieven en theorieën. Op die manier dragen we bij aan de kennisontwikkeling die ons en zorgverleners helpt bij het zoeken naar meer perspectief voor mensen met ernstig en aanhoudend probleemgedrag.

Resultaten van onderzoek vormen voor CCE lessen voor reflectie en aanleiding om ons werk aan te passen. Daarmee maar ook op zichzelf staand komen die resultaten ten goede aan zorgverleners in de sectoren waarin wij werken.

Patronen

In ons werk zien wij patronen. De praktijken waarin CCE werkt bevinden zich in de sectoren Jeugd, GGZ, GZ en VVT of overstijgend en kenmerken zich door complexiteit. Die complexiteit vergt samenwerken tussen meerdere ongelijksoortige partijen en disciplines en afstemming op relationeel niveau. Gegeven de unieke setting waar CCE zich in beweegt zijn de patronen waardevol om te expliciteren. Voor zorgverleners, die er zo diep in zitten dat het voor hen soms lastiger is ze te zien. Die patronen leveren zicht op wat werkt, op hoe het anders kan en stof voor reflectie.

De patronen laten zien waardoor het vastloopt maar ook wat helpt om het weer in beweging te krijgen. Ook zijn ze behulpzaam in het laten zien waardoor het vaak wel goed gaat in complexe situaties.

Die goede praktijken willen we met onderzoek conceptualiseren en toepasbaar te maken. Het waarderen perspectief is daarbij een behulpzame manier van kijken, om de werkzame elementen uit onze consultaties te kunnen duiden en doorgeven aan het veld. Als we dat goed doen, kunnen organisaties meer zelf met die kennis uit de voeten, waardoor het mogelijk minder vaak komt tot een vastlopende situatie.

Vijf thema's

Vanuit terugkerende vraagstukken in onze consultaties, maatschappelijke ontwikkelingen en in overleg met onze partners signaleren we welke thema's er spelen en welke relevante kennis we missen. We hebben vijf thema's vastgesteld die belangrijk zijn in relatie tot onze kern: handelingsverlegenheid rondom probleemgedrag en beweging krijgen in vastgelopen complexe situaties. Binnen die thema's willen wij onderzoek doen en bijdragen aan onderzoek van anderen.

Deze vijf thema's hebben allen een organisatorische kant – waarbij de problemen mede ontstaan door de manier waarop de zorg is georganiseerd - en een relationele kant, waarbij afstemming op de ander essentieel is. Deze twee kanten staan niet op zichzelf maar beïnvloeden elkaar ook. Die organisatorische component is belangrijk om te erkennen (denk aan personeelstekorten, financieringsschotten e.d.) en in sommige gevallen is die ook aanleiding voor een onderzoeksvraag. Hij vormt vaak een onderdeel van de vastgelopen situatie. De relationele component is echter wat ons werk in de kern raakt en waar wij ons met name op willen richten.

Hieronder beschrijven we kort de vijf thema's die voor CCE belangrijk zijn en hoe CCE zijn onderzoeksoopdracht daarbinnen ziet. In elke sector hebben ze ieder hun eigen accenten en mogelijk specifieke onderzoeksvragen. Waar onderzoeksvragen de sectoren overstijgen en/of thema's met elkaar verbinden is dat uitdrukkelijk van waarde.

1. Interdisciplinair werken

Onderzoeksoopdracht CCE: Middels praktijkvoorbeelden vanuit de consultaties inzicht geven in hoe interdisciplinair werken bijdraagt aan het in beweging krijgen van vastlopende situaties.

Complexe situaties vragen om een integrale aanpak, wat vaak als ingewikkeld wordt ervaren, met veel verschillende partijen vanuit verschillende organisaties actief binnen een casus. Goede uitwisseling en samenwerking vanuit verschillende werkvelden kan de zorg verbeteren, maar stuit ook op belemmeringen rondom bijvoorbeeld verschil in cultuur en taal en regie. Een gebrek aan goede samenwerking en reflectie daarop draagt bij aan het vastlopen van situaties in de zorg. CCE beweegt zich in en tussen verschillende sectoren. Middels praktijkvoorbeelden vanuit de consultaties kunnen we signaleren en expliciteren wat er gebeurt wanneer verschillende disciplines de handen ineenslaan om een vastgelopen situatie in beweging te krijgen. En wanneer expertise uit de ene sector ingezet wordt in de andere.

Voorbeelden van vragen om te onderzoeken zijn: Hoe kunnen professionals uit verschillende sectoren elkaar versterken als het gaat om zorg rondom mensen met een LVB en andere doelgroepen die niet goed binnen één sector passen? Welke goede voorbeelden zijn er in de ouderenzorg, wanneer het gaat om interdisciplinair werken?

2. Veilige grond

Onderzoeksoopdracht CCE: Patronen in beeld brengen van wat er in een vroeg stadium toe leidt dat cliënten onvrijwillig worden over-/doorgeplaatst, zodat er uiteindelijk in de praktijk vaker sprake is van veilige grond voor cliënten.

We zien dat cliënten herhaaldelijk worden doorgeplaatst wanneer hun situatie te complex wordt en het voor professionals te moeilijk is om hen te bieden wat ze nodig hebben. We willen bijdragen aan de kennisontwikkeling om dit tegen te gaan, door meer zicht te krijgen op beschermende factoren voor 'veilige grond' en op mechanismes van uitstoting.

We stellen onszelf de vraag: wat maakt dat we als professionals onze medemensen doorschuiven wanneer we het te moeilijk vinden om zorg en ondersteuning te bieden en wat helpt om hen veilige grond te bieden? Welke systemen werken die onvrijwillige doorplaatsing in de hand en welke bevorderen veilige grond? Hoe kunnen we behandelrelaties in de huidige settings versterken zodat de oplossing niet wordt gezocht in doorplaatsen?

3. Complexe zorg in thuissituaties

Onderzoeksopdracht CCE: Kennis ontwikkelen over de manier waarop complexe zorg in thuissituaties vorm krijgt en wat hierbij helpende en belemmerende factoren zijn, om daarmee zorgverleners meer handelingsperspectief te bieden in een veranderende zorgsetting.

Het zorglandschap is steeds meer gericht op langer thuis wonen en daar de zorg ontvangen, afbouwen van gesloten settings en grootschalige woonvoorzieningen en zo goed als mogelijk participeren in de maatschappij op eigen kracht, en dat met hulp van naasten. Het is belangrijk deze maatschappelijke trend te verkennen omdat hij van invloed is op hoe het werk en de betrokkenheid van professionals en naasten vorm krijgt en hoe zij daarmee met vragen bij CCE terecht komen. Hoe krijgt complexe zorg vorm in thuissituaties binnen de verschillende sectoren en wat hebben professionals en naasten nodig om deze zorg goed te kunnen geven?

In meerzorg trajecten² wordt ook steeds meer zichtbaar hoe complex de zorg in de thuissituatie soms is, wanneer deze wordt ingezet middels een persoonsgebonden budget. Welke lessen zijn daaruit te halen en met welke kennis en inzichten zijn professionals en naasten geholpen?

4. Het cliënten- en naastenperspectief

Onderzoeksopdracht CCE: Bijdragen aan handelingsperspectieven van zorgverleners om constructieve samenwerkingen te realiseren waarin het cliënten- en naastenperspectief wordt meegenomen.

Goede zorg kan alleen gegeven worden als professionals in verbinding zijn met de cliënt en zijn naasten. In consultaties en meerzorg trajecten vinden we het belangrijk het perspectief van de cliënt en van zijn naasten een gelijkwaardige plek te geven, zodat er een gezamenlijk verhaal kan worden gecreëerd. Maar we zien ook dat dat lang niet altijd vanzelfsprekend of eenvoudig is.

De betrokkenheid van naasten is er bijvoorbeeld wel wanneer een persoonsgebonden budget door ouders wordt ingezet, want dan start het meerzorg traject vanuit hun perspectief. Maar wanneer het vanuit een instelling start kan het nog wel eens lastig zijn om ouders ook aan tafel te krijgen. Er ligt een grote behoefte om manieren te vinden om de zorg voor cliënten samen met naasten vorm te geven. Zeker wanneer er sprake is van probleemgedrag wordt dat in het veld als ingewikkeld ervaren en er leven allerlei vragen hoe dit goed te doen. Juist wanneer het gaat om vastlopende situaties rondom probleemgedrag is het belangrijk om naasten te erkennen in hun visie, behoeften en expertise. Hoe kunnen professionals komen tot een uitgangspunt als 'ouders betrekken ons' in plaats van 'wij betrekken ouders bij de zorg'?

En hoe zorgen we dat er goed met de client zelf verbonden wordt en dat de stem van de cliënt zelf wordt gehoord? Hoe wordt er verbonden met de client als er sprake is van probleemgedrag en vastgelopen situaties? Wat is hierin wel en niet behulpzaam en wat zijn verschillen tussen doelgroepen? Hoe betrek je iemand met een verstandelijke beperking en hoe betrek je jongeren? Ook kan de inzet van ervaringsdeskundigen als externe deskundige binnen consultaties nuttig zijn. In het programma Jeugd is enige ervaring opgedaan met het inzetten van ervaringsdeskundige jongeren bij consultaties. Al doende leren we van deze ervaringen: Wat werkt er wel en wat niet werkt?

² Vanuit de regeling Meerzorg zijn er financiële middelen om de zorg voor individuele cliënten, of een groep cliënten, beter aan te laten sluiten bij wat er echt nodig is.

5. Ethische complexe thema's en morele stress

Onderzoeksoopdracht CCE: Meer inzicht in de ethische complexiteit van vastlopende situaties vergaren met aandacht voor de morele stress die deze situaties bij professionals veroorzaken, zodat zij meer grip op hun handelingsmogelijkheden krijgen.

Met regelmaat wordt CCE betrokken bij ethisch complexe thema's die belastend zijn. In de eerste plaats voor client en naasten zelf, maar ook voor professionals, coördinatoren en consultants. Bijvoorbeeld wanneer er sprake is van een doodswens of van aanhoudende zelfverwonding. Of als professionals ervaren dat hun persoonlijke normen botsen met de werksituatie en zij niet kunnen bieden wat nodig is. Professionals kunnen te maken hebben met onzekerheid, angst, een gevoel van bedreiging, en vandaar uit kiezen voor vermijdingsgedrag terwijl ze weten dat het niet goed is, maar geen perspectief zien hoe het anders moet. Wat betekent dat voor het handelen en de emoties van betrokkenen? Hoe krijgt een team het gevoel terug grip op de situatie te hebben en zich geen slachtoffer te voelen? Soms zijn cliënten dusdanig kwetsbaar dat naasten zich op een gegeven moment gaan afvragen: In hoeverre is er nog kwaliteit van bestaan en wanneer mag mijn familielid overlijden? Deze vragen van naasten kunnen schuren met de door professionals ervaren norm waarbij je verondersteld wordt vanuit medisch en ontwikkelingsperspectief te kijken, en morele stress opleveren. Ook een verschil tussen hun professionele kijk (doelgericht, ontwikkelingsgericht) en persoonlijke kijk ('wat als dit mijn kind/familielid is?') kan voor morele stress zorgen.

Welke patronen zijn in dit soort situaties helpend bij het vergroten van het handelingsperspectief van professionals? Inzicht in welke situaties voor morele stress zorgen en welke helpende en belemmerende factoren er zijn bij het verminderen van morele stress kan CCE helpen bij consultaties en kan professionals breder helpen bij het hanteren van die morele stress.

De kern

De vijf thema's hebben ieder hun eigen vraagstukken in de sectoren waarin CCE werkt. Overkoepelend komen ze echter bijeen in de volgende vraag:

Welke relationele en organisatorische patronen zien wij in complexe zorgsituaties waar het gaat om handelingsverlegenheid bij probleemgedrag? En wat zijn van daaruit de werkzame, beschermende én de belemmerende factoren die van invloed zijn op het vlottrekken of voorkomen van vastgelopen situaties?

De vijf thema's vormen ieder op hun eigen manier een onderdeel van deze grote vraag:

- **Interdisciplinair werken:** Organisatorische belemmeringen als verkokerde systemen zitten goed samenwerken en de mogelijkheid voor relationele zorg in de weg.
- **Veilige grond:** Het herhaaldelijk doorplaatsen van cliënten wanneer de complexiteit te veel vergt is een vorm van vergaande handelingsverlegenheid.
- **Complexe zorg in thuisituaties:** Het is waardevol patronen te duiden in deze veranderende context waarbinnen we steeds meer zullen moeten leren werken.
- **Het cliënten- en naastenperspectief:** We willen goed onderbouwd vormgeven aan hybride zorg, samen met naasten, met het cliëntenperspectief centraal.
- **Ethische complexe thema's en morele stress:** Meer inzicht in de relationele pijnpunten en organisatorische knelpunten die onder de vastgelopen situaties liggen, kan handelingsverlegenheid verminderen.

Het betrekken van de vijf thema's helpt ons bij de grote vraag en de kern waar het voor CCE in essentie over gaat; het zijn essentiële elementen bij het in beweging krijgen van vastgelopen situaties rondom mensen met probleemgedrag.

Hier willen wij zelf onderzoek op initiëren en uitvoeren, samen met partners uit de wetenschap, de praktijk en met ervaringsdeskundigen. Omdat wij van waarde kunnen zijn gegeven ons werk in consultaties bij handelingsverlegenheid rondom probleemgedrag. Vanuit dat perspectief kunnen wij met anderen delen wat werkt bij het hanteerbaar maken van complexe situaties.

CCE geeft consultaties vorm door expertise in te brengen maar vooral ook door samen op te trekken met zorgverleners om in de situaties waarin zij vastlopen te zoeken naar perspectief. Daarbij wordt probleemgedrag altijd beschouwd als iets dat ontstaat in de context, in de wisselwerking tussen een cliënt en zijn omgeving. Onze blik is zowel breed (gericht op de sociale fysieke en organisatorische context), meervoudig (met aandacht voor feiten, belevingen, betekenissen, belangen, normen en waarden van de cliënt en de mensen in zijn omgeving) als specifiek (naar deze persoon in deze context).

Deze werkwijze brengt een unieke setting met zich mee waar waardevolle lessen uit te halen zijn. Die setting kan je omschrijven als een vrijplaats. Een oordeelvrije ruimte waar alle betrokkenen elkaar ontmoeten. Waar CCE zich opstelt in meervoudige partijdigheid; we houden met iedereen aansluiting zonder ons expliciet met het standpunt van één van de partijen te verbinden. We zetten ons in om alle perspectieven op tafel te krijgen en zoeken naar een gedeeld perspectief. In de vrijplaats wordt ingezet op vertragen. Hier is ruimte voor echte dialoog, ook als er waardespanning bestaat en hier is reflectie mogelijk. In de vrijplaats krijgt het perspectief van de cliënt en van zijn naasten een gelijkwaardige plek, en kan een gezamenlijk verhaal worden gecreëerd.

Wat er gebeurt in die vrijplaats levert waardevolle inzichten voor het in beweging krijgen van vastgelopen situaties. Die inzichten willen we expliciteren, die ruimte willen we verkennen en ook inzetten voor onderzoek. Met name onze lopende consultaties leveren inzicht in de complexiteit en dynamieken en daarmee rijke data voor onderzoek.

Verbinding met de wetenschap

Wij hebben anderen nodig bij ons onderzoek. Om het werk samen op te pakken met meer armslag, om kritische feedback te krijgen, om kennis van buiten naar binnen te halen en andersom. Om samen te bepalen wat belangrijk is om verder te onderzoeken. Maar ook breder hebben wij de elders ontwikkelde kennis en theorieën nodig om ons onderzoek mee te onderbouwen en om de patronen in onze casuïstiek mee te duiden. Mogelijk kunnen wij met ons onderzoek ook komen tot het ontwikkelen van theoretische concepten die waarde toevoegen. Bijvoorbeeld in de vorm van een narratief, waarmee we de patronen vanuit onze casuïstiek inzetten voor verdere toepassing in het veld. Zo kunnen we de unieke en rijke data van CCE inzetten om gezamenlijk kennis te ontwikkelen.

Die samenwerking ontstaat in dialoog met partners op geleide van gemeenschappelijke waarden, belangen en prioriteiten en elkaar aanvullende expertise.

In het model Bewegen bij probleemgedrag zijn patronen in de context rondom cliënten met probleemgedrag in de gehandicaptenzorg verwerkt tot organisatiedynamieken en bewegingsmechanismen. Daarmee is vanuit het onderzoek dat CCE samen met zorgaanbieders in de gehandicaptenzorg heeft uitgevoerd naar de invloed van de organisatiecontext op vastgelopen situaties, een model en van daaruit werkvormen gecreëerd die professionals kunnen inzetten om die situaties weer in beweging te krijgen. Wij willen een bijdrage leveren aan het verstevigen en expliciteren van concepten als 'veilige grond'. Met onderzoek willen wij mee bouwen aan bewijskracht van wat belangrijk is in goede zorg voor mensen met probleemgedrag en wat professionals nodig hebben om hun werk in verbinding met deze mensen te kunnen doen.

Verbinding met de praktijk

Wij doen praktijkgericht onderzoek dat handelingsperspectieven levert voor zorgverleners. Ons onderzoek is ingebed in onze consultaties, in samenwerking met de bij die consultaties betrokken coördinatoren en consultants. Daarmee levert het resultaten op die wij ook binnen de consultaties kunnen gebruiken. Via die weg vinden ze ook hun weg naar de praktijk. Doordat de onderzoeksportefeuille binnen de afdeling Expertisemanagement van het CCE in verbinding staat met de portefeuille Expertiseproducten en met Leren & Opleiden kunnen we de resultaten ook in een vorm omzetten waar professionals in het veld zelf mee aan de slag kunnen.

Wat hebben we voor ogen

Middels onderzoek willen wij patronen signaleren die we in de CCE praktijken tegenkomen, stilstaan bij de vragen naar beschermende of werkzame factoren en belemmeringen en expliciet maken wat er gebeurt. Op die manier dragen we bij aan de kennisontwikkeling die ons, professionals, cliënten en naasten helpt bij handelingsverlegenheid en het vinden van meer perspectief voor mensen met ernstig en aanhoudend probleemgedrag.

